

У добу цифровізації та технологізації суб'єкт (споживач) втрачає свою суверенну сутність. Завдяки аналітиці даних, він стає вбудований в систему. Що є прикладом до концепції “стежачого капіталізму” американської дослідниці Ш. Зубофф [3]. Де одним з головних суб'єктів влади є компанія Google. Мета таких компаній - продавати рекламу своїм клієнтам та утримувати глядача (споживача) на сайті, використовуючи дані про нього. Згідно з такою концепцією, людина відносно втрачає автономію. “Свобода – це непередбачуваність, це множинність варіацій прояву індивідуальних соціальних сил людини.” [2, с. 17]. Але у межах цифрової економіки, це вибір без вибору, а це демонструє не істину свободу. Людина реалізує свободу волі у побудованому світі.

Отже, досліджуючи питання індивідуалізму у сфері цифрової економіки ми бачимо як автономія суб'єкта стає вбудованою в цифрову систему. Людина більше не джерело волі. Це джерело даних. Джерело змодельоване, передбачуване, яке робить вибір в умовах, які формуються для цього вибору.

Список використаних джерел:

1. Бугайчук О. Соціально-філософський аналіз цифровізації економіки. HUMANITIES STUDIES. 2025. № 22 (99). С. 18–25. URL: <https://doi.org/10.32782/hst-2025-22-99-02>.
2. Довгань А. Цифрова економіка і проблема повсякденності свободи основи. «Цифрова економіка як фактор інноваційного розвитку суспільства : Міжнар. наук-практ. конф., м. Тернопіль, 11 листоп. 2020 р. Тернопіль, 2020. С. 17–20.
3. Zuboff S. The Age of Surveillance Capitalism. London : Profile Books, 2019. 691 p.

Косс А. М.
аспірант кафедри філософії,
Інститут соціально-гуманітарних технологій,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ФЕНОМЕН ТІЛЕСНОСТІ ЛЮДИНИ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Аналіз феномена тілесності людини набуває дедалі більшої актуальності в сучасному світі. Хоча сам термін «тілесність» утвердився в епоху Модерну завдяки феноменологічному підходу Е. Гуссерля, концептуальні основи його розуміння закладалися й іншими мислителями. Так, психоаналітичний підхід З. Фрейда виявив зв'язок між соціально-культурними чинниками та біологічними імпульсами (яскравим прикладом чого є Едіпів комплекс) [1, р. 181], стверджуючи, що психічні явища невіддільні від тілесних процесів. Згідно з генеалогічним методом Ф.-В. Ніцше, за думками і почуттями стоїть «Самість» («Das Selbst») [2, р. 33], яка по суті є тілом, а формування душі чи духовності відбувається через процес інтеріоризації [3, р. 57]. Історико-еволюційний підхід Ч. Дарвіна трактував тіло як продукт природного розвитку в рамках єдності системи «організм – середовище», кидаючи виклик традиційним релігійним уявленням про створення людини [4, р. 490]. У свою чергу, матеріалістичний підхід К. Маркса розглядав тіло як первинний інструмент праці та основу формування людської сутності, тоді як свідомість і душа розглядалися як похідні від економічних відносин та соціально-культурних умов [5, с. 119].

В ході історико-філософського аналізу виокремлюється методологічна лінія, яка розглядає NBIC-технології (нано-, біо-, інфо- та когнітивні технології) як практики трансформації людської тілесності в сучасну епоху. На нашу думку, визначальну роль у цьому процесі відіграють не лише самі технології, але й домінуючий світогляд, рівень емпатії та моральні установки, що панують у суспільстві в конкретний історичний період на певній території. Саме різні парадигми впровадження технологій у життя людини зумовлюють конкретно-історичні наслідки. Наприклад, заперечення цінності емпатії в поєднанні з можливостями NBIC-технологій може призвести до соціального пригнічення та реалізації евгенічних програм [6, р. 275-277].

Філософсько-антропологічний аналіз виявляє ризики механістично-функціональної парадигми, певні аспекти якої можна співвіднести з ідеями Т. Гоббса, Ж.-О. де Ламетрі, Р. Декарта (щодо механістичного погляду на тіло), а також інтерпретаціями концепцій Ч. Дарвіна, Ф.-В. Ніцше та М. Фуко. Такий підхід, абсолютизуючи функціональність та ефективність, потенційно може спрямувати NBIC-технології на створення систем тотального контролю (метафорично – «цифрового виправно-трудоного табору»), де штучний інтелект і розумні пристрої слугуватимуть інтересам вузької еліти для управління ресурсами та підкорення більшості. На противагу цьому, застосування біоетики як регуляторної та ціннісної рамки для NBIC-технологій відкриває конструктивні перспективи: наприклад, використання вірусних векторів та генно-модифікованих організмів для створення ефективних вакцин чи методів посилення імунітету.

На нашу думку, NBIC-технології мають величезний потенціал і відкривають нові шляхи у лікуванні хвороб та вдосконаленні людської тілесності. Варто зазначити, що спеціально-наукові методи, в рамках антропо-генетико-нанобіотехнологічної парадигми, включають молекулярно-генетичні дослідження та технологію генетичного редагування CRISPR-Cas. Молекулярно-генетичні методи для повного розшифрування геному людини застосували, зокрема, С. Нурк, С. Корен, А. Пі, М. Раутіайнен, А. В. Бзікадзе та інші учасники консорціуму «Telomere-to-Telomere» [7, с. 58]. Технологію генетичних ножиць CRISPR розробляли та застосовували Е. Шарпентьє, Дж. А. Дудна [7, с. 58], Е. Гілларі, А. С. Цезар та інші [8, р. 311]. Поєднання цих технологій уможливило лікування захворювань на генетичному рівні.

Однак слід зазначити, що навіть постгуманістичний світогляд у поєднанні з біоетичною регуляцією (яка передбачає нейтральне ставлення до емпатії) не є ідеальною альтернативою механістично-функціональному світогляду, який ігнорує емпатію та ставить функцію вище за людську індивідуальність і життя. Ми переконані, що саме розвинена емпатія може стати ключовим запобіжником проти потенційних негативних наслідків NBIC-технологій. Тому у дисертаційному дослідженні запропоновано та застосовано емпатико-аналітичний метод, який дозволяє аналізувати як різні технології впливають на тілесні практики та впливають на формування специфіки світогляду. На нашу думку, саме вектор емпатії (її наявність, спрямованість чи відсутність) у поєднанні з технологічним розвитком дає змогу прогнозувати ймовірні напрями еволюції людства та трансформації уявлень про тілесність.

Наприклад, методологічна лінія використання цифрових аватарів як практики альтернативного досвіду та переживання може мати різні вектори. Такі дослідники, як Дж. Руеда, Ф. Лара, Дж. Ланьє, А. Маселлі, М. Слейтер, С. Зайнфельд, Х. Арройо-Паласіос, Г. Іруретагойєна, Р. Хортенсіус та інші [9, р. 2-4], розглядають цю технологію і як інструмент збагачення внутрішнього світу людини, і як засіб цілеспрямованого розвитку певних навичок під час навчання чи терапії. Водночас, синтез досягнень медицини, швидкісного бездротового інтернету та технологій розширеної реальності (XR) уможливило створення моделей змішаної медичної реальності. У таких моделях пацієнти та лікарі могли б використовувати переваги штучного інтелекту, а об'єкти реального та віртуального світів ефективно взаємодіяли б. Однак, за відсутності належного етичного контролю та емпатійної

складової, подібні технології в рамках механістично-функціональної парадигми можуть бути використані для маніпуляції чи примусової модифікації поведінки.

Отже, ключовим є усвідомлення того, що інструментальний розум (як його аналізував М. Горкгаймер), відірваний від пошуку об'єктивних цінностей, стає сліпим до власних деструктивних наслідків. Панування суб'єктивного розуму, що шукає лише найефективніші засоби для досягнення будь-яких цілей, неминуче нехтує цінностями та гідністю інших. При цьому, як застерігав М. Маклюен, надмірне делегування людських функцій технологіям задля «розширення» тілесності може призвести до «оніміння», а згодом і до «самоампутації» відповідних здібностей, перетворюючи людину на «сервомеханізм» власних технологічних розширень [10, р. 64]. Ця тенденція загрожує втратою людиною індивідуальності та перетворенням її на несвідому функцію системи, що фактично відрізнятиметься від роботи лише біологічною оболонкою.

Список використаних джерел:

1. Freud S. A General Introduction to Psychoanalysis / in translated by G. S. Hall. New York : Horace Liveright, 1920. VII, 406 p.
2. Nietzsche F. Thus Spake Zarathustra / translated by T. Common. New York : The Modern Library, [1917]. XXIII, 368 p.
3. Nietzsche F. On the Genealogy of Morality / ed. K. Ansell-Pearson ; translated by Carol Diethe. New York : Cambridge University Press, [2006]. XL, 195, [6] p.
4. Darwin C. R. On the origin of species by means of natural selection, or the preservation of favoured races in the struggle for life. [1st ed.]. London : John Murray, 1859. 502 p.
5. Маркс К. Капітал / пер. з нім. за ред. Д. Рабіновича і С. Трикова. Харків : Партвидав «Пролетар», 1988. Т. 1. 832, [12] с.
6. Rowlands S., Regmi P. R. The Use of Forced Sterilisation as a Key Component of Population Policy: Comparative Case Studies of China, India, Puerto Rico and Singapore. *Indian Journal of Public Administration*. 2022. Vol. 68, Issue 2. P. 271–284. <https://doi.org/10.1177/00195561221082984>
7. Косс А. М. Трансгуманізм як технологія до безсмертя: історико-філософські розвилки. Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Сер. : Актуальні проблеми розвитку українського суспільства = Bulletin of the National Technical University "KhPI". Ser. : Actual problems of Ukrainian society development : зб. наук. пр. Харків : НТУ "ХПІ", 2023. № 2. С. 15–20. <https://doi.org/10.20998/2227-6890.2023.2.03>
8. Hillary V. E., Ceasar S. A. A Review on the Mechanism and Applications of CRISPR/Cas9/Cas12/Cas13/Cas14 Proteins Utilized for Genome Engineering. *Molecular Biotechnology*. Vol. 65. 2023. Springer. P. 311–325. <https://doi.org/10.1007/s12033-022-00567-0>
9. Rueda J., Lara F. Virtual Reality and Empathy Enhancement: Ethical Aspects. *Frontiers in Robotics and AI*. 2020. Vol. 7. P. 1–18. <https://doi.org/10.3389/frobt.2020.506984>
10. Brey P. Theories of Technology as Extension of Human Faculties. *Metaphysics, Epistemology, and Technology*. Research in Philosophy and Technology. 2000. Vol. 19. P. 59–78.

Кривенко С. В.

аспірант кафедри філософії,
Інститут соціально-гуманітарних технологій,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна